2e JAARG. MAANDBLAD No. 2 OOGSTMAAND 1937

DE WOLFSANGEL

STRIJDBLAD VOOR NEDERLANDSCH VOLKSBEWUSTZIJN

ONDER LEIDING VAN Mr. H. REYDON, OUDEGRACHT 194, UTRECHT

UITGAVE - STICHTING DER VADEREN ERFDEEL - WERKGEMEENSCHAP VOOR VOLKSKUNDE
ABONNEMENTEN F 1.50 PER JAAR (F 0.75 PER HALF JAAR) LOSSE NUMMERS 15 CENT
BEHEER - POSTBUS 2 - LEIDEN - ADVERTENTIETARIEVEN OP AANVRAAG

OOGSTMAAND

„Weerhaken" in wapens

Tot de vele oude en merkwaardige gebouwen van Utrecht gehoort ook dat, hetwelk tegenwoordig dienst doet als ambtswoning van den commissaris der Koningin en bekend is onder den naam „Paushuize". Niet dat daar ooit een Paus heeft gewoond; maar de man, die het als Kardinaal voor zich liet bouwen in zijn vaderstad, was mr. Adriaan Floriszoon, geboren in 1459, in 1523 te Rome als Paus Adriaan VI overleden.

Aan hem herinnert nog zijn wapenschild onder een beeld aan den gevel.

Zijn volksgenoot, kardinaal Willem van Enckevoirt, liet in Rome een grafmonument voor hem oprichten. Ook dit vertoont zijn wapen, hoewel eenigszins anders. Terwijl het schild aan Paushuize drie figuren draagt, die de wapenkunde als „weerhaken" pleegt aan te duiden en welke wij terstond herkennen als een vorm der odalrune (zie de bijdrage „Odal" in het vorige nummer), is het wapen op het grafmonument te Rome gevierendeeld. Het eerste en vierde kwartier vertoont zijn eigen wapen, het tweede en derde een leeuw. De „weerhaken" zijn hier ook niet omgewend, maar hebben den gewonen stand van de odal.

Een gegraveerd portret vertoont hetzelfde wapen.

Er is nog een derde wapen van hem bekend, uit den tijd toen hij nog slechts meester Adriaan Florisz van Utrecht, deken van St. Pieter te Leuven was. Aan een acte van 25 Zomermaand 1510 bevindt zich zijn zegel, dat wederom drie „weerhaken" vertoont, echter met een lelie tusschen de beide bovenste.

Omtrent zijn afstamming heeft men zich lang het hoofd gebroken. Geslachtsnamen kwamen in de veertiende eeuw reeds veelvuldig voor, maar er heerschte geen vastheid zooals thans. Vaak vindt men aanzienlijke burgers, die een geslachtsnaam bezitten, toch in officieele stukken geregeld als zoon van hun vader aangeduid, zooals met meester Adriaan Florisz. het geval is. Vestigen zij zich elders, dan voegt men er ter nadere aanduiding de plaats van herkomst aan den naam toe, gelijk men te Leuven den deken van St. Pieter mr. Adriaan Florisz. van Utrecht noemde.

Aan het wapen heeft men in zulke gevallen eenige houvast, omdat dit het geslacht kan aanduiden, waaruit de betrokkene stamt. Maar het gebruik van wapens was in dien tijd een levend gebruik; het was nog niet in rechtsgeleerde re-

PAUS ADRIANUS VI
1522—1523

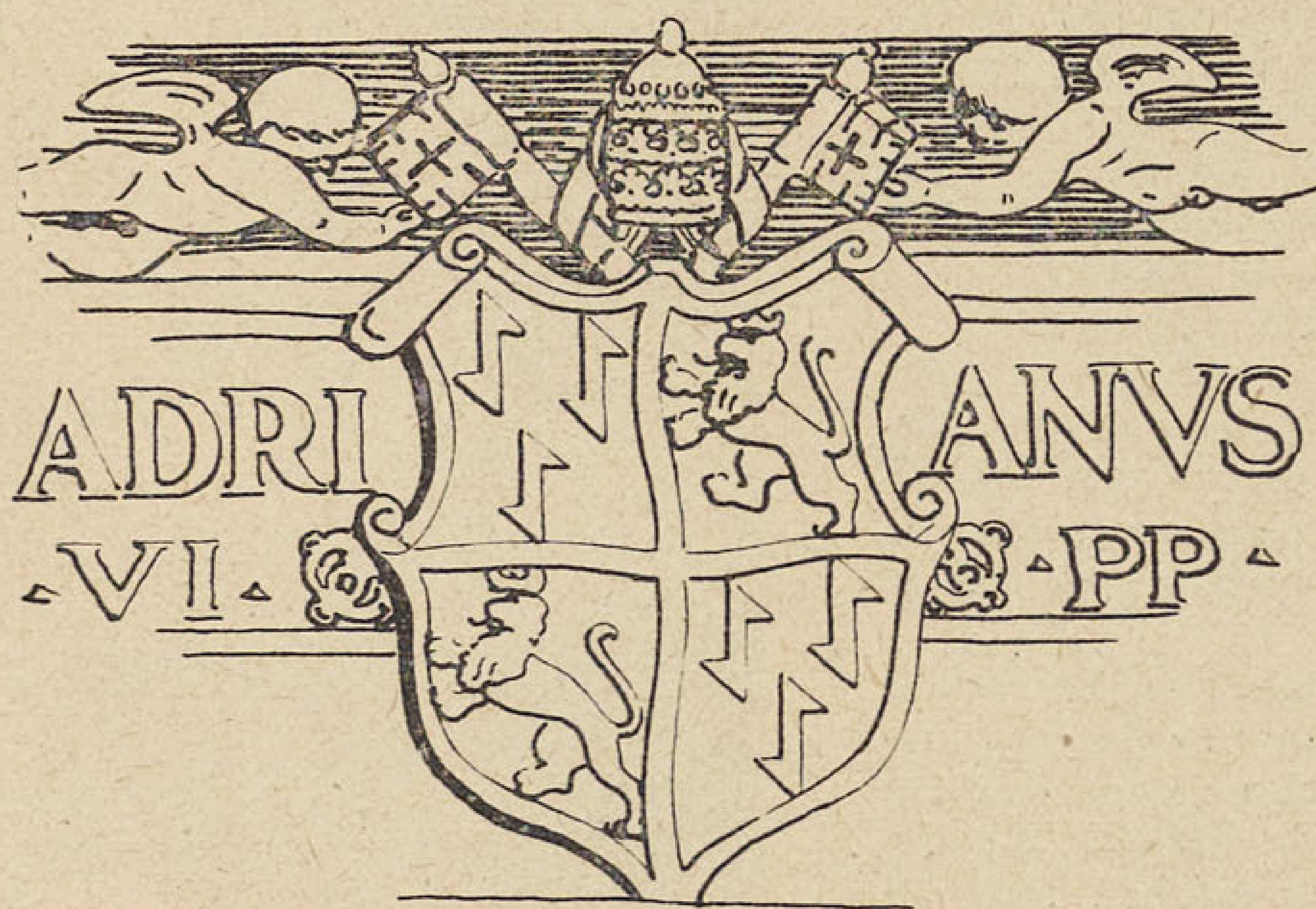
gels verstard, zoodat het wapen met de lotgevallen van personen en geslachten meegroeide. Niet zeldzaam is het, dat iemand in plaats van den naam van zijn vader, naam en wapen zijner moeder voert. Zoo staat men dan voor allerlei raadsels.

In de veertiende eeuw komen in Utrecht aanzienlijke burgers voor die den naam Dedel dragen. Een Tyman Dedel, burgemeester te Utrecht, vermeld in 1357 en 1364, had in zijn wapen drie leliën. Van hem stamt thans het nog bestaande geslacht Dedel af. Daarnaast wordt in 1368 een Claes Dedel vermeld, welke drie „weerhaken" in zijn wapen droeg. Hij was in 1357 Schout van Lopik, en van 1368 tot 1372 hoogheemraad van de Lopikerwaard, een streek, die zeer taai heeft vastgehouden aan het oude en overgeleverde, en waar wij nog heden de oude Germaansche zinnebeelden zeer veelvuldig vinden.

In verband hiermede heeft men vaak gemeend, dat Paus Adriaan uit het geslacht Dedel stamde. Zoo dit al het geval is, dan stamt hij blijkbaar niet uit de tak, welke de drie leliën voerde. Mogelijk blijft, dat hij stamde uit een anderen tak, welke drie „weerhaken" voerde. De toevoeging van een lelie aan de „weerhaken" in zijn zegel van 1510 zou dan kunnen beteekenen, dat hij hierdoor zijn verwantschap met de aanzienlijke Dedels wilde uitdrukken. Dit alles is echter van minder belang. Belangrijker is, dat er in de 14e eeuw in Utrecht personen waren, die bij den naam „Dedel" een wapen met drie „weerhaken" voerden. Hier doet zich nu eèn merkwaardig gezichtspunt voor. De naam Dedel is kennelijk een samentrekking van „d'edele". Een Jan Dedel, genoemd in 1378, komt voor als „knape", hetgeen op edele geboorte duiden kan. In dien tijd echter is adel gelijk aan riddermatige leenadel: de Germaansche edelingen, hoofdstam van een uitgebreide sibbe van door gemeenschappelijke afstamming verbonden vrije boeren, zijn door dezen feodalen adel van grootendeels onvrije afkomst, reeds verdrongen. En toch leeft de herinnering aan hun „edele" afkomst, hun geboorte uit een geslacht van vrije Germaansche odalboeren, nog in vele nakomelingen voort. Als „welgeborenen" zitten zij in Holland nog in de lagere gerechten.

Onder den adel van dien tijd, de ridderschap, treft men de Utrechtsche Dedels niet aan. Zij zijn poorters, die in hun naam nog een herinnering bewaren aan vroeger tijd, toen er geen ridderschap was en men onder edelingen slechts den hoofdstam verstond van een uitgebreid boerengeslacht. Het wapen met de drie „weerhaken" nu wijst in dezelfde richting. Het is als het ware een sprekend wapen, omdat voor wie in dien tijd de voorvaderlijke runen nog verstond de odalrunen duidelijk genoeg spraken van een adel, welke niet aan vorstengunst zijn ontstaan dankte; maar in zuiverheid van afstamming en verbondenheid aan den eigen grond, in het vasthouden aan eigen aard, zijn hoogsten roem zag.

Wij hebben hier te doen met aanwijzingen, dat nog in vrij laten tijd de Germaansche overlevering min of meer bewust voortleefde. Wanneer men echter weet, dat b.v. het zonnerad in zijn volle beteekenis, dus niet enkel als een overgeleverd versieringsmotief, thans nog hier en daar onder echte boeren van ouden stam bekend is en in eere wordt gehouden, kan men zich er niet over verwonderen, indien vijf eeuwen vroeger de sporen dezer overlevering nog veel sterker blijken. De Germaansche zinnebeelden, die zoo overvloedig voorkomen aan de Gothische kerken uit dien tijd, pleiten daar ook voor.

ONDERDEEL VAN HET AFGIETSEL VAN HET GRAF MONUMENT VAN ADRIAAN FLORISZOON VAN UTRECHT (1459–1523, PAUS ONDER DEN NAAM VAN ADRIAAN VI IN 1522) IN DE KERK VAN S. MARIA DELL'ANIMA TE ROME.

Erfdeel der Vaderen

Wanneer wij de lotgevallen van ons volk aan ons geestesoog voorbij laten gaan, dan stuiten wij op een tijdperk, waarvan wij ons geen rechte voorstelling kunnen maken. De middeleeuwen zijn vrijwel de vroegste tijd, waarvan wij een algemeen beeld hebben; wat daarvoor ligt lijkt vaag, al hebben wij hier en daar aan namen of feiten eenig houvast. Zulk een naam of feit doet dan echter nog te scherper uitkomen, hoe vaag de voorstelling van het geheele volksleven voor ons is.

Indien wij ons afvragen, wat de oorzaak daarvan is, dan blijkt, dat voor ons bewustzijn de geschiedenis van ons volk eerst met de invoering van het christendom recht begint. Wat daar vóór ligt, heeft als „heidensch" eeuwenlang buiten de belangstelling gelegen. Het telde eigenlijk niet mee.

Wij zijn er ons tegenwoordig bewust van, dat ons ook aan het heidensche voorgeslacht een band bindt; dezelfde band die ons met onze christelijke voorouders verbindt. Christelijk of heidensch, onze voorouders zijn onze voorouders, waarmee wij door den band des bloeds verbonden zijn. De wet der erfelijkheid let niet op geloof. Wat wij zijn, zijn wij door onze afstamming; ons voorgeslacht leeft in ons voort. Niet langer laten wij dan ook de geschiedenis van ons volk

met de kerstening aanvangen. Het tijdperk sedert de kerstening is immers slechts een klein deel van onze geheele geschiedenis. Aan de duizend jaar christendom gingen duizenden jaren vooraf, die ook tot de geschiedenis van ons volk behooren. Ook ons heidensche voorgeslacht erkennen wij ten volle.
Deze verbondenheid met geheel ons voorgeslacht doet ons betreuren, dat wij over het voor-christelijk tijdvak niet even goed ingelicht zijn als over het christelijk tijdvak. Voor ons gevoel is er een leegte, waarin wij niet gemakkelijk kunnen doordringen. Wel is deze leegte te vullen met een verwarrend groot aantal namen en feiten, welke het gewone schoolonderwijs overslaat, maar ook deze vermogen ons niet datgene te geven, wat wij zoeken. Zoo wij ons immers verdiepen in het leven van ons voorgeslacht — of dat nu onze eigen onmiddellijke voorouders betreft of het geheele volk — dan willen wij niet enkel wat feiten en jaartallen hebben, maar ervaren hoe deze menschen dachten, hoe zij voelden. Wij willen niet enkel de kleeding onzer voorouders kennen, maar hun ziel, omdat wij weten dat zij in ons zelf voortleven.
Hier nu ontstaat juist de moeilijkheid. De invoering van het christendom vormt een breuk in de cultuur; de kloof waarvoor wij hierdoor staan weten wij aanvankelijk niet te overbruggen.
Wij zoeken uit den aard der zaak eerst naar schriftelijke bronnen, omdat wij weten, dat onze voorouders in hun runen een eigen schrift bezaten. Maar ons zoeken is vergeefsch.
Wij vinden een aantal latijnsche opteekeningen van wetten der door de gekerstende Franken onderworpen volken, die ons een en ander zeggen omtrent de rechtsopvattingen van onze voorouders. Wij vernemen ook, dat Karel de Frank tal van Germaansche geschriften heeft laten verzamelen, die zijn zoon Lodewijk „de Vrome" heeft laten verbranden. In wetten vinden wij strafbepalingen, die de doodstraf voorschrijven tegen ieder, die zich niet laat doopen; tegen ieder, die voortgaat de heidensche godsdienstige gebruiken te verrichten. Wij vinden voorschriften, dat allen, die de volksoverlevering bewaren, aan den priester moeten worden uitgeleverd. Wij vinden voorschriften, die volksmuziek moeten onderdrukken. Al wat wij vinden bevestigt ons, dat doelbewust de eigen Germaansche cultuur onzer voorouders als „heidensch" is vernietigd.
Zoo staan wij voor een bouwval, waarvan nauwelijks de grondvesten ons nog verraden, hoe het gebouw er uit moest hebben gezien. Op die grondvesten moeten wij ons beeld opbouwen. Waar vinden wij steun?
Een caricatuur van het geloof en zieleleven onzer voorouders vinden wij in de vervloekingen der kerk tegen allen, die aan het oude geloof vasthouden. De goddelijke machten worden duivelen; vrome gebruiken heeten tooverij, wijze vrouwen heeten heksen. Toch kunnen wij hieruit af en toe met vrij groote zekerheid een gevolgtrekking maken. Wij kennen ook geschriften uit deelen van Noord-Europa, waar het christendom eerst zeer laat ingang vond. De IJslandsche saga's geven een beeld van een Germaansche maatschappij, waaruit wij ons een voorstelling kunnen maken, hoe het vroeger in zuidelijker Germaansche streken geweest moet zijn. Het leven op dit afgezonderde eiland geeft uit den aard echter wel geen volledig beeld.
Wat staat ons verder ten dienste? Veel gebruiken uit de middeleeuwen en lateren tijd verraden onder een christelijke deklaag hun Germaanschen oorsprong op het eerste gezicht. Bij andere is de oorsprong minder in het oog loopend. Toch biedt de volkskunde ons menig uitzicht op een overoud verleden, zoo wij met begrip de feiten zien en bedenken, dat ras en cultuur ten nauwste verband houden.
Eén weg echter is er, die rechtstreeks tot de ziel van ons voorgeslacht leidt. In de zinnebeelden, die de eeuwen getrotseerd hebben, waaraan ook in christelijken tijd hardnekkig werd vastgehouden, die zelfs door de kerk noodgedwongen werden overgenomen, hebben wij den sleutel tot het innerlijkste leven onzer voorouders in handen. In deze zinnebeelden toch heeft ons ras sedert duizenden jaren zijn eigen wereldbeschouwing neergelegd en bewaard. Zoo wij het geheim dezer zinnebeelden weten te lezen, opent zich de ziel onzer voorouders voor ons.
Vermogen wij dit?
Deze voorouders, die hun wereldbeschouwing in zinnebeelden neerlegden, leven in ons voort. Hun bloed stroomt ook door onze aderen, wij zijn vleesch van hun vleesch. Wat uit hun innerlijk leven geboren werd en gestalte kreeg, kan ons niet vreemd zijn. Gebruiken mogen in onbruik raken, nieuwe ontstaan, wat blijft is het wezen. Het erfdeel der vaderen leeft in ons. Met het bloed erfden wij de wereldbeschouwing.
Wat ons van het voorgeslacht scheidt, is vooral de uiterlijke levensvorm, de levensomstandigheden. Voor zoover onze levenswijs wezenlijk gelijk is gebleven met die van ons voorgeslacht — en dat is vooral met de boeren onder ons het geval — ligt ons de wereldbeschouwing onzer voorouders al zeer na. Daarom waren het ook de boeren, die de zinnebeelden, die uitdrukking dezer wereldbeschouwing zijn, het trouwst bewaarden.
Ons geslacht maakte zichzelf los uit de natuur, uit het organisch verband. Het hangt slechts van ons zelf af, weer daarin terug te treden. Daartoe is het niet noodig, dat wij allen weder boer worden — wij zouden het niet kunnen, al wilden wij —. Wel echter kunnen wij onze oppervlakkigheid afstooten en de stem van het bloed weder tot ons laten spreken. Het erfdeel der vaderen is het onze; het ligt slechts aan ons zelf om het te verwerpen of het te aanvaarden.
In de duizenden jaren oude zinnebeelden van ons ras leeft dat erfdeel. Onze voorouders hebben het daarin neergelegd, zoodat het nageslacht het slechts behoeft op te nemen. De eigen wereldbeschouwing, die vernietigd leek, leeft ongebroken voort, en geeft ons vasten grond; ONZEN grond, waarop wij staan kunnen als een rots.

Boekbespreking

De Stichting „Der Vaderen Erfdeel", uitgeefster van ons blad, is voornemens een aantal brochures uit te geven, waaronder zich ook enkele zullen bevinden die een zekere eenheid zullen vormen. De eerste daarvan is thans verschenen onder den titel

„HET VERBAND TUSSCHEN RAS EN CULTUUR",
door Herman Laagland.

Deze beknopte brochure draagt een principieel karakter en is er niet op berekend de aandacht der massa op zich te trekken. Maar dat wil niet zeggen, dat zij niet voor iedereen verstaanbaar en leesbaar zou zijn. Ook hij, die met geleerdheid niet veel in aanraking kwam, zal den schrijver kunnen volgen en zijn taal verstaan, want geleerde vaktermen komen er niet in voor, die zijn door goed Nederlandsch vervangen, voor zoover zij noodig zijn tot het begrip van de verhouding van ras en cultuur.
Ons blad in het bijzonder houdt zich vaak met deze dingen bezig; wij zouden zelfs kunnen zeggen, ons blad is steeds bezig dit verband in honderd kleinere en grootere dingen aan te toonen. Wij juichen het daarom toe, dat hier voor onze lezers eens klaar en overzichtelijk de verschillende begrippen als: erfelijke aanleg, ras, cultuur, beschaving, volk, enz. systematisch zijn behandeld met het vooropgezette doel te doen zien hoe cultuur niet denkbaar is zonder ras en omgekeerd. Wat wij dus telkens van geval tot geval trachten te doen zien en voelen, wordt hier van den anderen kant uit behandeld.
Van denzelfden schrijver is in bewerking een beknopte geschiedenis van het Noordras, waarin veel van wat hier gezegd is, als het ware geïllustreerd wordt.
De door de Hansa-Boekerij ter aankondiging verspreide „Wegwijzer I" geeft een zorgvuldig uitgezochte lijst van boekwerken, die deze en verwante vraagstukken behandelen.

Men kan het werkje bestellen bij de Hansa-Boekerij, Weesperzijde 28, Amsterdam O., Rijksgiro 279206.
De prijs is slechts 25 cent.

IJSSELMEER
OOSTERWOLDE
WEZEP
IJSSEL
HATTEM
ELBURG
OLDEBROEK
DOORNSPYK
WOLDBERG
HEERDE
NUNSPEET
SCHAAL 1 : 100.000
EPE

Wonderlijke Kerklegenden

De noordoostelijke rand van de Veluwe is een overstelpend uitgebreid studieterrein voor hen, die zoeken naar de bronnen van oud-Germaansche wijsheid en oud-Germaansch kunnen.

Sedert het verschijnen van het tijdschrift „De Wolfsangel" heeft de schrijver van deze bijdrage, welke door tal van andere gevolgd zal worden, zich verdiept in alles wat nog aan overblijfselen van eigen, zuiver volksche cultuur in deze streken te vinden is, en de schatten, die te voorschijn komen, blijken verbazend talrijk te zijn. Dermate talrijk, dat gerust gezegd kan worden dat de noord-oosthoek der Veluwe alles vertoont aan zinnebeelden, sagen, grafvondsten, enz. wat er al zoo op dit gebied in het geheele verspreidingsoppervlak der Germaansche cultuur te vinden is.

De bedoelde streek, waarover voornamelijk geschreven zal worden, omvat de gemeenten Hattem, Oldebroek, Elburg, Doornspijk, en een gedeelte van Ermelo. De voornaamste plaatsen zijn de oude stadjes Hattem en Elburg, en de dorpen Wezep, Oosterwolde, Oldebroek, Doornspijk en Nunspeet. Verder zijn er nog tal van gehuchten en kleine plaatsjes, die hier niet genoemd zullen worden, maar die bij ons onderzoek vaak nog belangrijker zullen blijken te zijn dan de grootere, meer bekende plaatsen.

In den loop van dezen bijdragen zullen al de bijzonderheden wel naar voren komen.

Dezen eersten keer zullen wij ons bepalen tot het vertellen van een tweetal wonderlijke kerklegenden, die opgeteekend zijn uit den mond van hier wonende boeren. Zooals zal blijken vertoonen beide verhalen een opvallende overeenkomst met elkaar, hetgeen ook niet vreemd is, wanneer wij later de diepere beteekenis van beide zullen vernemen.

1. Gaedsberg.
2. het Loo.
3. Vierschoten.
4. Mulligen.
5. Soerel.
6. Oude Kerk.
7. Kerkenhul.
8. Schootbrugge.
9. Kraaienberg.
10. Schouwenburg.
11. Aperloo.
12. het Harde.
13. Dellen.
14. Soerel.
15. Tongeren.
16. Tonnenberg.
17. Koerberg.
18. Heesberg.
19. Hezenberg.
20. Kraaienberg.
21. de Waay.

Hessenweg over 1, 13 en 14.
Oude postweg van Elburg over 11, 12, 14 en 15.
Glindeweg van Doornspijk over 8 en 14.
Vreeweg over 1, Wezep, 2, 4, 7, 8 en Nunspeet.

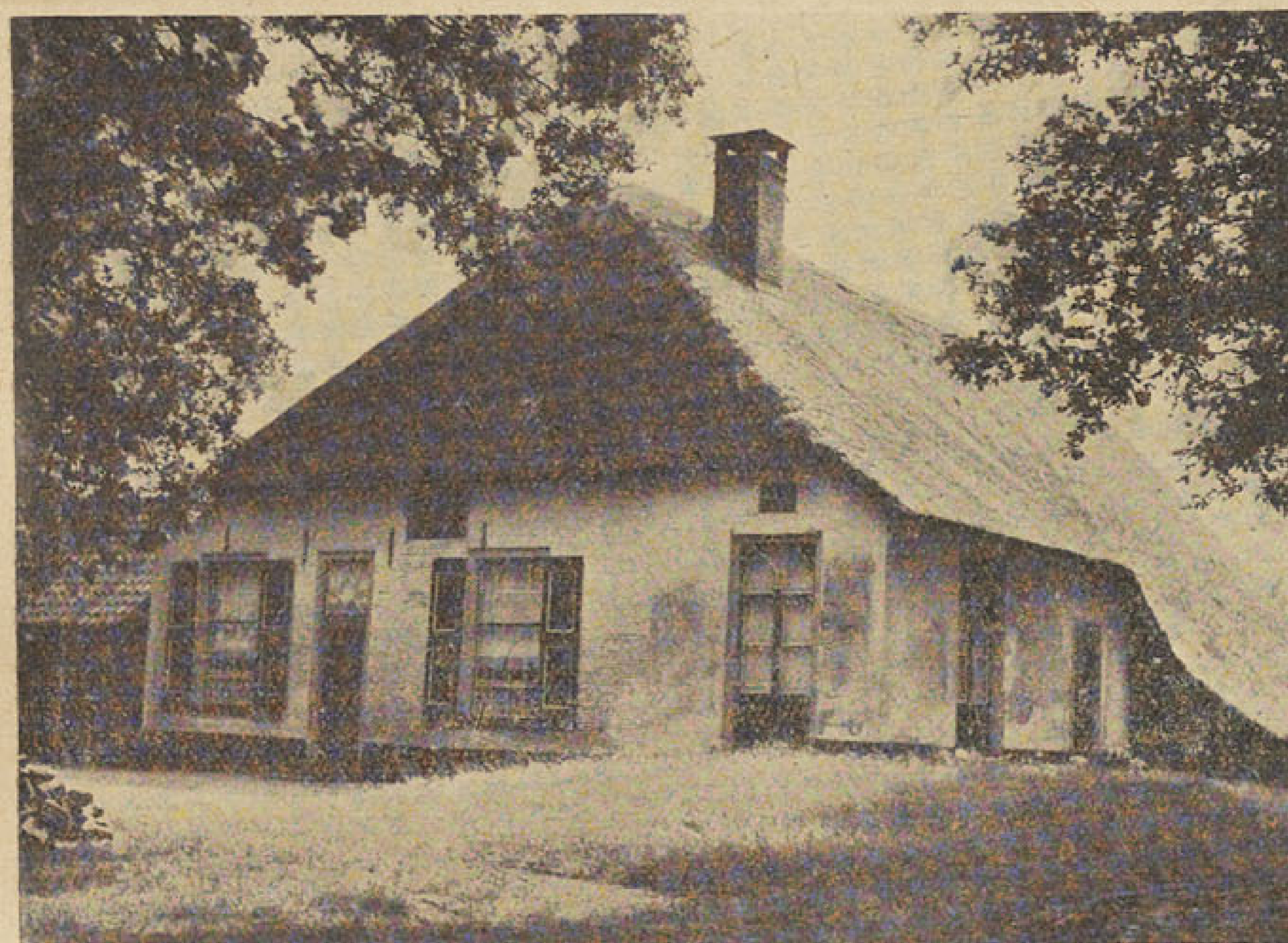
Grafheuvels bij den Gaedsberg

Ten eerste dan de kerkbouw op den Gaedsberg bij Hattem. In lang vervlogen tijden, toen de IJssel nog niet ingedijkt was, drong het water van deze rivier veel verder het land in. Omgrensd door moerassen reikten de oevers tot de hooger gelegen zandgronden, die de rivier haar natuurlijken loop aanwezen. Thans zijn al deze moerassen, als bijvoorbeeld het Kamperveen, al lang dichtgeveend en drooggelegd en is de IJssel door dijken tot een veel smalleren stroom ingedamd.

Op de plaats, waar vroeger de oude Hessenweg met een veerboot over de rivier ging, ligt een hooge heuvel, de Gaedsberg, waar zich tevens een andere, zeer oude weg bij den Hessenweg voegt, een weg, die nu nog grootendeels zandweg is en die op enkele gedeelten de Vreeweg wordt genoemd.
Aan den voet van dezen Gaedsberg ligt een groote waterplas, vermoedelijk een afgesloten zijarm van de IJssel, die de Waai heet.
De overlevering gaat nu, dat op dezen Gaedsberg, die de oudste plek van Hattem zou zijn, de eerste christelijke kerk gebouwd zou worden door de eerste zendelingen, die hier het nieuwe geloof brachten.
Als we nu weten, dat het Christendom hier hoofdzakelijk door toedoen van Karel den Frank, ook wel „de Groote" genoemd, gebracht is, dan kunnen wij het tijdstip van dien kerkbouw gerust op ongeveer 1100 jaar geleden stellen. Deze kerk nu is op een wonderbaarlijke manier verdwenen; zij is namelijk op een goeden dag in den grond gezonken, en waar zij wegzakte is de nu bestaande waterplas ontstaan. Op den berg zelf wees men mij een plaats aan, aangeduid door hooge eiken, waar drie kardinalen zouden begraven liggen.
Aan de noordzij heeft men den berg gedeeltelijk afgegraven, om het zand te gebruiken en daarbij zijn tal van urnen gevonden, waarvan een gedeelte in de Christelijke school te Hattem bewaard wordt. Aan de zuidzijde worden tal van eigenaardige heuvels en wallen gevonden, die vermoedelijk wel een oud grafveld zullen vormen.

De Gaedsberg te Hattem.
Op den voorgrond de waterplas „de Waaij"

De boerderij Oostloo nabij den Kerkenhul achter Doornspijk

De tweede legende gaat over den kerkbouw te Doornspijk. De zandweg, die bij den Gaedsberg op den Hessenweg uitkomt, is te volgen tot Nunspeet. Deze weg, die grootendeels evenwijdig met de Hessenweg loopt, maar over veel gemakkelijker begaanbaren en lageren grond gaat, heet bij gedeelten Vreeweg.
Achter Doornspijk ligt aan dezen weg, die daar Bovenweg heet, een eigenaardige heuvel, die hoog boven het omringende land uitsteekt en aan weerszijden begrensd wordt door twee overoude boerenerven Oostloo en Westloo geheeten. Ten noorden ervan ligt het gehuchtje Aperloo.

De heuvel zelf is van boven vlak en een oude, thans geheel met eikenhakhout dichtgegroeide holle weg voert van den berg af slingerend naar beneden. Op deze plaats wordt de Bovenweg zelf gesneden door een weg noord-zuid, die van Doornspijk komt en naar een anderen berg voert, den Kraaienberg. De omstreken van den bewusten heuvel worden aangeduid met den naam Kerkenhul. Een „hul" wijst op een heuvel en aangezien er geen andere hoogten in de onmiddellijke buurt zijn, zal dus deze heuvel oorspronkelijk de Kerkenhul geweest zijn.
Van deze Kerkenhul gaat de overlevering, dat ook daar de eerste christelijke kerk zou gebouwd worden, hetgeen wel in denzelfden tijd als in Hattem op de Gaedsberg geweest zal zijn. Toen men alle grondstoffen bijeen gezameld had om met den bouw der kerk te beginnen ,zijn deze bouwmaterialen alle des nachts plotseling verdwenen en na dagen lang gezocht te hebben vond men ze op een heel andere plaats weer, hetgeen als een teeken beschouwd werd, dat men daar de kerk moest bouwen, en niet op de eerste plaats, die men daarvoor op het oog had. Deze plaats staat nu nog op de kaart aangegeven als Oude Kerk, en inderdaad heeft hier tot ongeveer 1840 de kerk van Doornspijk gestaan, toen deze door een alles vernietigenden noordwester storm weggespoeld is, waarbij toen ook tal van boerderijen weggevaagd werden en veel land door de zee werd verzwolgen, zoodat nu de plaats, die als Oude Kerk aangeduid wordt, vlak aan zee ligt, waar de grond blijkbaar iets hooger is dan het omringende land.
Na dien storm heeft men toen de kerk aan de Zuiderzeestraatweg gebouwd, een weg, die vrij nieuw is, en eerst door Napoleon werd aangelegd.
Op de plaats waar eens de Oude Kerk gestaan heeft, vinden we nu nog enkele fundamenten in het gras verscholen, maar bovendien vinden we daar, verscholen in een sleedoornboschje, een merkwaardige hoop groote keien.

Vroeger moet deze steenhoop nog veel grooter zijn geweest, en het is dubbel merkwaardig, dat over dezen hoop steenen de „heilige lijn" gaat naar Oud-Reemst, waarover in een vorige aflevering van De Wolfsangel werd geschreven.
Wat is nu de diepere beteekenis van beide overleveringen? Beide hebben als gemeenschappelijk motief het plotseling verdwijnen van een nieuwgestichte kerk.
Wanneer we weten met welke groote moeilijkheden en strijd het Christendom hier in deze Germaansche landen werd ingevoerd, een strijd, waarbij duizenden en duizenden van onze hoofdzakelijk Friesche en Saksische voorouders het leven hebben moeten laten, omdat zij zich hardnekkig tegen de invoering van het nieuwe geloof verzetten, dan is de verklaring van beide overleveringen niet moeilijk meer.
In werkelijkheid wijzen zij er op, dat in deze streken — in Hattem en Doornspijk dus — de inwoners zich met al hun kracht verweerd hebben tegen het Christendom, en dat zij de gestichte kerken, die volgens algemeen gebruik gebouwd werden op de oude Germaansche heilige plaatsen, dermate grondig vernietigd hebben, dat de bouwers wel gedwongen waren naar een andere plaats voor hun kerk om te zien.
Dat deze gebeurtenissen thans nog als overlevering in ons volk voortleven, wijst er wel op, hoe ontzettend fel de strijd moet zijn geweest, en hoeveel indruk hij nagelaten heeft. Omgekeerd kunnen wij thans weer uit deze oude verhalen besluiten, dat de twee genoemde heuvels, de Kerkenhul en de Gaedsberg, inderdaad heilige plaatsen zijn geweest, waarbij wij als medebewijs zien naar het feit, dat

Boven: De plek, waar eertijds de Kerk van Doornspijk stond, aan de Zuiderzeekust. Zware steenen liggen hier in een sleedoornboschje. Over deze plaats gaat de heilige lijn naar Oud-Reemst.

Onder: De Kerkenhul achter Doornspijk.

De steenen in het sleedoornboschje, waar eens de Kerk van Doornspijk stond.

bij de Kerkenhul de boerderijen van Oost- en Westloo, en mogelijk ook het gehucht Aperloo reeds wijzen op een daartusschen gelegen „loo", en dat van den Gaedsberg verteld wordt, dat daar onder oude eiken drie kardinalen begraven zouden liggen. Ook beider ligging aan overoude wegen versterkt ons in de meening, dat beide heuvels in lang vervlogen tijden een voorname rol in het leven onzer voorouders gespeeld hebben. —

Hoogte 49.4 in het park Sonsbeek bij Arnhem, waar de heilige lijn over loopt.

Boven: de Heuvel bij Bemmel.
Onder: hoogte 74.9 ten Z.W. van Ubbergen.

Heilige Lijnen

Reeds aanstonds toen we ons voornamen in ons land de oud-Germaansche verbindingslijnen, die we, omdat ze met wereldbeschouwing onzer voorouders in 't nauwste verband staan, gewoonlijk Heilige Lijnen noemen, op te sporen, wilden we vooral ook onderzoeken of deze lijnen het gebied onzer groote rivieren al dan niet kruisten. Immers, liepen de lijnen N.—Z. dwars over Rijn, Waal en Maas heen, dan zou dit verschijnsel er op wijzen, dat tenminste in ons land de rivieren geen grensgebied vormden en ten N. en ten Z. van dit gebied een gelijke, althans verwante bevolking woonde.
De eerste verbindingslijn is thans gevonden en wel tusschen Arnhem en Nijmegen. Nauwkeurig aangeduid loopt de lijn als volgt: hoogte 49.4 in park Sonsbeek (nabij de groote waterval) — 9 K.M. — De Heuvel (N. van Bemmel) — 8.5 K.M. — hoogte 74.9 (Z. van Prot. Kerk te Ubbergen, op de helling van de Kwakkenberg).
De drie genoemde punten zijn alle merkwaardig. In 't park Sonsbeek vindt men het orienteeringspunt terug in een rond heuveltje, dat kennelijk door menschenhanden is opgeworpen op de helling, die in N.W. richting afdaalt tot nabij den vijver voor de groote waterval. Het heuveltje is een paar meter hoog en heeft een middellijn van ongeveer 7 M.; m.a.w. het is groot genoeg om als voetstuk te hebben kunnen dienen voor een houten toren.
Aan de overzijde van de Waal is de toestand anders. Het terrein waarop daar volgens de kaart het verbindingspunt moest worden gezocht, lag op een heuvelrug nabij Hengstdal ten N. van den Berg en Dalschen weg en was geheel ingenomen door de paviljoens van de paedologische en orthopaedische kliniek. Maar als door een wonder is het punt, waar het op aankwam, gespaard en daar op het uiterste tipje van het terrein ligt in dicht kreupelhout verborgen nog steeds het orienteeringspunt waarmee onze voorouders de verbinding onderhielden met hun stamverwanten op den zuidelijken Veluwerand. Het is een nietig klein rond heuveltje, ongeveer 1 M. hoog en met een middellijn van hoogstens 4 M. Dat het geen natuurlijke terreinverhooging is, valt aanstonds in 't oog en dat het overen overoud moet zijn blijkt mede daaruit, dat in de omgeving nergens eenig spoor van uitgraving is te vinden, die er toch geweest moeten zijn, toen het heuveltje pas was aangelegd. Deze kleine heuvel heeft geen toren noodig gehad: de groote hoogte van het terrein (75 M.) maakt het geven van vuursignalen van dit punt af zeer eenvoudig. Met het richtingspunt bij Arnhem was het anders: de hoogte was daar nog geen 50 m., zoodat een vuursignaal van daaruit ook over het lage land veel minder ver zichtbaar zal zijn geweest
Voor de beide eindpunten van deze waarschijnlijk niet verder doorloopende verbindingslijn, is de toestand dus geheel duidelijk. Dit is niet het geval met de straks genoemde Heuvel bij Bemmel, waarbij zich nog vragen voordoen, die eerst later kunnen worden beantwoord.
Bij Bemmel toch zijn twee punten die als hulprichtpunt in aanmerking komen: de Heuvel (klei) en de Hoog (zand). Voorloopig zouden we het op de Heuvel willen houden, die op een honderd meter na op de helft ligt. Wellicht komen we hierop nog nader terug.

Levende Runen

In het noordoosten van de provincie Utrecht ligt het schilderachtige visschersdorp Spakenburg. Eeuwenlang heeft het afgezonderd gelegen en het visschersvolk heeft de zeden van het voorgeslacht tot op dezen dag weten te bewaren. In hun afzondering heeft hun kracht gelegen. Het vervlakkende moderne leven heeft de mooie oude kleederdracht en de kernachtige streektaal nog niet kunnen wegvagen. Hun schepen hebben weliswaar een officieele nummering, die van overheidswege is voorgeschreven, maar toch zijn deze Zuiderzeevisschers in zooverre trouw gebleven aan het oer-oude, dat zij op hun verdere bedrijfsmaterialen eigendomsmerken aanbrengen, die bij nadere beschouwing, tot het runen-stelsel blijken te behooren. Het eenvoudigste teeken is een rechte of een schuine streep (rechte of skuine kip). Vier rechte „kippen" vormen een „vaontje". Een „vaontje" met een schuine lijn van hoek tot hoek is een „vaontje vol". Dit teeken is alom bekend bij het aanteekenen van stemmen of bij het kaartspel. Heel veel wordt de hagalrune aangebracht. Steerng (ster) noemen de visschers het. Ook de liggende halve odalrune is veel in gebruik. Maalkruis en dubbele wolfsangels komen ook voor. Heel vaak zijn de runen voorzien van bijvoegsels. Dat komt in den regel doordat zoons het merk van hun vader overnemen en dan ter onderscheiding er iets aan veranderen of er een of meer „kippen" achterzetten. Het woord „kip" (inkeeping) duidt er op, dat deze teekens oorspronkelijk werden ingesneden. Het komt vaak voor, dat de runenteekens worden gebruikt in combinatie met gewone letters. In de kerk te Bunschoten bevinden zich een aantal graven van 1621, 1678, 1753, 1768 en 1770, waarop deze teekens voorkomen. Wel een bewijs van de taaiheid van de Nederlandsche zeden. Het is te betreuren dat de drooggemalen Zuiderzee eenmaal een masagraf van volkscultuur zal zijn!

„steerng" (hagal)
„steerng" met byvoegsel
„zandloopertje" (odal) met dwarsstreep.
halve odal met byvoegsel
V, X, Λ, K
„vaontje vol"
dubbele wolfsangel
halve odal of hagal met byvoegsel
hagal met byvoegsel

Banden voor Jaargang 1

De vorige uitgeefster van „De Wolfsangel" heeft nog een aantal banden voor den bij haar verschenen eersten jaargang voorhanden. De band is van lichtkleurig linnen met helder blauwen stempelopdruk. De prijs is afgehaald per stuk 90 cent; vrachtvrij toegezonden 1 gulden. Men bestelle spoedig bij de NENASU, Kaiserstraat 9, Leiden; Postgiro no. 207915 ten name van Volk en Vaderland.

Wat men zelf kan doen

Wij plaatsen in dit nummer de eerste bijdrage van een medewerker, die na lezing van een aantal nummers van ons blad zich opgewekt voelde om in eigen omgeving rond te gaan zien, wat hij terug kon vinden van het leven onzer voorouders.

Tot op zekere hoogte had hij geluk. De Noord-Oost Veluwe is inderdaad rijk aan sporen van ons voorgeslacht, omdat deze hooge zandgronden reeds vroeg bewoonbaar waren. Wat nog niet zeggen wil, dat andere streken zooveel minder rijk bedeeld zouden zijn. De medewerker, die ons in ditzelfde nummer vertelt, hoe hij een heilige lijn over de groote rivieren op het spoor kwam, was zeker niet minder verrast over deze vondst. Wij weten, dat de Betuwe reeds bij den aanvang onzer jaartelling door den Germaanschen stam der Bataven bewoond werd; ook het kleigebied van Groningen en Friesland kende op de terpen reeds voor onze jaartelling Germaansche vestigingen. Ook in die streken moet dus iets merkwaardigs te vinden zijn, indien men er maar oog voor heeft.

Hoe komt men zulke dingen op het spoor?

In de eerste plaats door de omgeving te verkennen.

Geef u rekenschap van de gesteldheid van den bodem, van de namen van boerderijen en akkers (hierbij kan de zwartdruk 1 : 25.000, zgn. schetskaartje, uitgave van den Topografischen Dienst in Den Haag, goede diensten bewijzen). Op zulk een kaartje kunt ge de namen aanduiden, die u in de streek zelf door de bewoners genoemd worden.

Tracht ook van de bewoners te weten te komen, wat er aan overleveringen bij hen bekend is en aan welke plaatsen deze overleveringen zich hechten. Indien ge iets te weten zijt gekomen, wat uw belangstelling gaande maakt, ga dan na wat er in boeken en tijdschriften over te vinden is.

In vele gewesten bestaan oudheidkundige vereenigingen, die een maandblad of jaarboek uitgeven, dat meestal wel in een boekerij voorhanden is. In zulke uitgaven, vooral in de oude jaargangen uit de vorige eeuw, vindt ge doorgaans allerlei gegevens, overleveringen e.d. vermeld. Wilt ge over een bepaalde plaats weten, wat er over geschreven is in tijdschriften, vraag dan in een boekerij naar het zgn. Repertorium van Petit, een werk waarin al dergelijke artikelen plaats- en streeksgewijze zijn verzameld.

Van enkele gewesten bestaat ook een afzonderlijk „repertorium", een naslagwerk, waarin men kan vinden hetgeen er over dit gewest is geschreven.

Daarnaast bestaan er verzamelingen van gewestelijke sagen en overleveringen, waarin zeer veel gegevens verborgen zijn.

Voor de afleiding van plaatsnamen en hun verklaring kan men de uitgave „Nomina Geografica Neerlandica" raadplegen.

In vele plaatsen heeft de vereeniging voor vreemdelingenverkeer een gidsje voor plaats of streek het licht doen zien. Ook daarin kan men vaak allerlei bijzonderheden aantreffen.

Heeft men op deze wijze geleidelijk allerlei gegevens over een streek verzameld, dan zal men merken, dat deze op een geheel nieuwe wijze leven krijgt. Men kijkt niet langer tegen de dingen aan, maar er doorheen. Het landschap krijgt zin en achtergrond als woonplaats van een deel van ons volk gedurende lange eeuwen. Het volk heeft er zijn stempel op gedrukt.

Uit het landschap leest men dan weer het eigen wezen van ons volk af. De menschen, die thans om u heen leven, uw volksgenooten, zijn de afstammelingen van al die vele geslachten, die in vroeger tijd daar woonden. In hen leeft de aard van het voorgeslacht voort. Hun diepste wezen openbaren zij u echter niet rechtstreeks; dat ligt niet in onzen aard. Slechts wanneer gij zeer met hen vertrouwd zijt, zullen ze u af en toe iets laten zien van wat zij denken en voelen. De geslachten, die hun voorafgingen, hebben echter in het land iets van zichzelf achtergelaten. Door dit op te sporen, door uw oog daarvoor te openen, ontsluit zich een weg tot de ziel van uw volk, en ten slotte ook een weg tot uw eigen wezen. Ge zult merken, dat ook in u leeft, wat in het voorgeslacht zoo sterk leefde, dat het spoor in het land bewaard bleef.